

УДК 821.161.2.09

DOI 10.58423/2786-6726/2026-2-261-275

ISSN 2786-6726 (Online), ISSN 2786-6718 (Print)

Надійшла до редакції: 01.02.2026

Схвалено до друку: 13.03.2026

Опубліковано: 30.05.2026

Чобанюк Марія

Українська література в контексті рецептивної естетики: інтерпретації Марка Павлишина

1. Формулювання проблеми

Марко Павлишин є видатним представником сучасного покоління дослідників україністики за кордоном. Поєднавши європейську та австралійську гуманітарні школи, він запропонував системний і свіжий погляд на розвиток українського письменства та специфіку культури українців в Австралії. У сучасному гуманітарному дискурсі дослідження літературного процесу неможливе без врахування активної ролі читача. Рецептивна естетика пропонує ефективний методологічний інструментарій для аналізу взаємодії у тріаді «автор – твір – читач», переносячи фокус уваги з об'єктивних характеристик тексту на його суб'єктивне сприйняття. Актуальність цього підходу зумовлена необхідністю переосмислення функціонування літератури в епоху масової комунікації, де адресат стає не просто споживачем, а співавтором сенсів.

Прихильники рецептивної естетики наголошували, що йдеться про естетику сприйняття, а не творчості, тому об'єктивна оцінка письменства минулого, яка для неї виявляється ілюзорним, перебуває поза сферою її інтересів, зорієнтованих на сучасника, якому надається можливість творити власний текст із будь-якого іншого (Ізер, 2001; Яусс, 2002).

2. Аналіз досліджень

Рецептивна естетика (лат. *Receptio*: сприйняття і грец. *Aisthetikos*: чуттєво сприйманий) – різновид естетичної теорії, яка зосереджена на проблемі

Acta Academiae Beregsasiensis, Philologica 2026/2: 261–275.

© 2026 Автор(и). Ця стаття опублікована у відкритому доступі та поширена на умовах Creative Commons Attribution 4.0 License (CC BY 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

сприймання художніх творів, що, збуджуючи інтелектуальні емоції адресата, підтримуючи і динамізуючи його увагу, доносять до нього авторський задум.

Естетику рецепції (*Rezeptionsästhetik*) обґрунтували і розвинули німецькі літературознавці з Константського університету Г. Р. Яусс та В. Ізер, тому рецептивна естетика відома і як «Константська школа критики». Американський варіант естетики рецепції відомий як «рецептивна критика», і серед її прибічників найвідомішими є Дж. Каллер, Е. Герш та С. Фіш.

Фундаментальні дослідження структури художнього слова та специфіки його спрямованості на реципієнта пов'язані передусім із доробком М. Бахтіна. Його концепція адресата стала підґрунтям для подальшого аналізу комунікативної природи літератури.

У загальнотеоретичному дискурсі ідеї рецепції отримали практичну імплементацію в працях М. Гея, які інтегрували принципи естетичного сприйняття у методологію літературного аналізу.

Українська школа рецептивної естетики сформувалася на міцному класичному фундаменті, закладеному О. Потебнею, І. Франком та О. Білецьким. Наступні покоління дослідників трансформували ці ідеї у двох основних напрямках. Пошук нових методологічних інструментів та осмислення феномену читача представлено у працях Б. Кубланова, Г. Сивоконя, Р. Гром'яка, В. Брюховецького та М. Ігнатенка. Використання рецептивного підходу як інструменту аналізу історичного поступу літератури характерне для робіт М. Яценка, В. Смілянської та Г. Ключка. Отже, структура художнього твору в контексті рецептивної естетики розглядається не як статична даність, а як динамічна система, що актуалізується лише в момент взаємодії з читацькою свідомістю.

3. Методи дослідження

Для досягнення мети дослідження та розкриття специфіки рецептивно-естетичного підходу Марка Павлишина було використано комплекс загальнонаукових та спеціальних філологічних методів. Рецептивно-естетичний аналіз дозволив дослідити взаємодію тексту з «горизонтом очікувань» читача та виявити механізми функціонування літературного твору як динамічного процесу (згідно з теоріями Г. Р. Яусса та В. Ізера). Риторичний метод застосовано для інтерпретації літературного тексту як «риторичної ситуації», де твір розглядається як інструмент переконання та формування національної ідентичності (зокрема в аналізі спадщини І. Котляревського). Герменевтичний метод дав змогу розкрити глибинні смисли та приховані стратегії спротиву в текстах радянського періоду, де художня логіка твору вступає в діалог з ідеологічним контекстом.

Постколоніальний метод використано для аналізу процесів деконструкції колоніальних травм та міфів у сучасній прозі (зокрема Ю. Андруховича) через призму концепцій карнавалізації та гри. Компаративний метод задіяний для зіставлення західних теоретичних моделей (постструктуралізму, деконструктивізму) із самотнім контекстом українського літературного канону. Системно-структурний підхід дозволив розглянути наукову спадщину М. Павлишина як цілісну методологічну систему, що трансформує традиційне описове літературознавство у багаторівневий аналіз.

4. Мета статті

Мета статті — дослідити рецептивну модель української літератури у працях Марка Павлишина. Використовуючи методологію західної школи рецептивної естетики, автор аналізує статті науковця та окреслює його бачення взаємодії тексту й читача.

5. Виклад основного матеріалу

Як німецька, так і американська версії теорії рецептивної естетики набули значного поширення й визнання у 1970-х роках ХХ століття. Для представників цього напрямку характерним є перенесення акцентів із проблем творчого процесу та внутрішньої організації художнього твору на питання його сприйняття. Йдеться про зміну фокусу з психологічних, соціологічних чи антропологічних інтерпретацій творчої особистості автора на аналіз читацької свідомості. У межах парадигми «текст / читач» рецептивна естетика надає пріоритет реципієнтові, визнаючи за ним пізнавальну та емоційну здатність створювати на основі прочитаного власний смисловий текст.

В. Ізер є автором фундаментальних праць «Імплицитний читач: зразки комунікації у прозі від Буньяна до Беккета» (1972), «Акт читання: теорія естетичної відповіді» (1976), «Лоуренс Стерн: “Трістрам Шенді”» (1988). Учений вважав, що літературний текст лише потенційно містить значення, яке конкретизується у процесі читацької рецепції. Саме текст задає певну стратегію сприйняття, без якої читацьке прочитання було б випадковим або надмірно суб'єктивним. Естетична рецепція, що полягає у «заповненні порожнин» тексту (нім. *Leerstellen*), семантичному розкодуванні та впорядкуванні сюжетної структури, відбувається у просторі взаємодії між читачем і текстом. Така взаємодія спричиняє формування інтерсуб'єктивних моделей рецепції, що, у свою чергу, створює підґрунтя для соціологічного аналізу літератури та її історичної класифікації.

Вагомим для літературознавчої теорії є положення В. Ізера про природу значущості художнього твору. На його переконання, значення не є іманентною властивістю тексту, а формується у процесі його осмислення реципієнтом, який прагне зробити текст зрозумілим і «перекладним». Остаточну значущість твору визначає уява читача, що має полісемантичну структуру та здатна породжувати множинність смислів. Саме завдяки такій семантичній розпорошеності літературний текст набуває фікційного характеру, рідко обмежуючись лише прямим значенням. Теорія літератури, у різних своїх модифікаціях, намагається звести цю багатозначність до певної смислової домінанти (Фізер, 2002).

В. Ізер розмежовує поняття рецепції та інтерпретації (Ізер, 2001). Інтерпретація, на його думку, надає уяві семантичної визначеності, тоді як рецепція формує відчуття естетичного об'єкта. Перша відбувається в межах теоретичних «семантичних орієнтирів», друга ж — у ширшому культурному й антропологічному контексті. Дослідник також наголошував, що справді художній твір містить у собі стратегію заперечення, яка може проявлятися, зокрема, у відмові персонажів від загальноприйнятих моральних норм. Такий прийом дозволяє авторові продемонструвати принципову незавершеність, недосконалість і непередбачуваність людської особистості.

Таким чином, рецептивна естетика відкриває читачеві широкі можливості для активної співтворчості у процесі читання. Літературний твір постає не як завершена смислова конструкція, а як імпульс, що стимулює появу численних думок, емоцій і уявлень, зумовлених особистим досвідом читача. У процесі рецепції можуть виникати ідеї та смисли, не закладені безпосередньо автором, тоді як частина авторського задуму може залишитися поза увагою реципієнта. Відповідно до рецептивної естетики, не існує двох ідентичних прочитань одного твору, адже акт читання завжди включає суб'єктивний компонент (Галич, 2003, с. 8).

Рецептивна естетика заперечує уявлення про художній твір як безпосереднє відображення об'єктивної реальності минулого. За Г. Р. Яуссом, літературний текст не є ані дзеркалом, ані копією дійсності. Він наділений віртуальним смислом — специфічним значенням, притаманним лише цьому творові й відмінним від наукового знання. Такий смисл часто містить елемент несподіваності або провокації.

Засадниче положення рецептивної естетики полягає в розумінні художнього твору як замкненої іманентної структури, усі рівні якої зорієнтовані на реципієнта. У тріаді «автор — твір — читач» прихильники цього напрямку змінюють традиційні акценти: замість естетики авторського самовираження з її біографічним підходом або структуралістського «закритого читання» вони зосереджуються на аналізі читацьких реакцій і

оцінок. В. Ізер запропонував концепцію «імпліцитного читача», закладеного в самому тексті, тоді як У. Еко обґрунтував ідею відкритості художнього твору. Це сприяло актуалізації проблем співвідношення між текстом і твором, адекватності сприйняття та інтерпретації художнього смислу.

Марко Павлишин пов'язує своє теоретичне осмислення літературного процесу з принципами риторики, що передбачають наявність автора-ритора, аудиторії та певного виховного або ідейного результату їхньої взаємодії. Учений зазначає, що в сучасному гуманітарному дискурсі поширилася думка про риторичну природу всіх текстів, зокрема й літературних. Вони можуть аналізуватися в межах «риторичної ситуації», де взаємодіють промовець і публіка. Публіка виступає чинником впливу, а автор — свідомо чи підсвідомо — репрезентує певні інтереси, апелюючи до аудиторії з метою схилити її до їхнього прийняття.

На думку М. Павлишина, розробка методології, що дозволила б повніше зрозуміти літературний твір у цьому контексті, є складним завданням. Для осмислення літератури як процесу риторичного аргументування необхідно враховувати не лише постать автора, а й характеристики публіки. Дослідник наголошує на важливості реконструкції соціокультурного профілю потенційного читача: його інтересів, переконань, читацьких звичок. Це знання, за Павлишином, є важливішим для літературознавця, ніж для самого автора, оскільки воно дозволяє зрозуміти літературний процес у його історичній динаміці (Павлишин, 1984, с. 56). Водночас для визначення риторичної ситуації необхідно зважати й на літературний досвід аудиторії: її естетичні критерії, асоціативні зв'язки, жанрові й стильові очікування.

Принципи риторики М. Павлишин застосовує переважно до аналізу новітньої української літератури, однак ілюструє їх також на матеріалі класичних творів, зокрема «Енеїди» І. Котляревського. Іван Дзюба у передмові до книги «Канон та іконостас» відзначає, що в статті Павлишина про Котляревського ґрунтовно відтворено історико-літературний контекст твору, аргументовано спростовано пізніші переоцінки його ролі та переконливо доведено значення «Енеїди» у формуванні нової української літературної мови й національної ідентичності (Дзюба, 1997, с. 7).

У дослідженні «Риторика і політика в “Енеїді” Котляревського» М. Павлишин обґрунтовує тезу про наявність у творі продуманої політичної концепції. Вона виявляється, зокрема, у свідомому й часто іронічному униканні прямих проявів лояльності до імперії, характерних для представників соціального середовища автора. На думку дослідника, «Енеїда» є глибоко політичним твором, який не декларує програмних ідей, але сприяє формуванню нових моделей саморозуміння українського читача кінця XVIII — початку XIX століття. Вона долучається до творення нового

міту, якщо розуміти міти як наративи, що пояснюють походження та сенс явищ, визнаних у певному суспільстві істинними.

Розвиваючи цю думку, М. Павлишин аналізує ті текстові стратегії «Енеїди», які впливали на читача свого часу, змінюючи усталені способи мислення та сприйняття. Він пропонує розглядати літературні новації в межах риторичної моделі, де читачі певної епохи формують «публіку» зі спільним рівнем поінформованості, подібними поглядами та мисленнєвими звичками. Одним із найефективніших засобів переконання цієї публіки дослідник вважає подання нових ідей у формі давно відомих і загальноприйнятих. Таку відповідність ситуації Павлишин пов'язує з риторичною чеснотою *aptum*.

Особливу майстерність Котляревського науковець убачає у вмільому використанні цих риторичних прийомів. Так, негативний образ запорожців, поширений у середовищі української еліти того часу, в «Енеїді» зазнає суттєвої трансформації. Твір не лише реабілітує запорозьке козацтво, а й наближає його образ до позитивного уявлення про козацьку державність. Цей процес, за Павлишином, реалізується насамперед через мовно-стильову організацію тексту: динамічність викладу, використання народної лексики, бурлескне поєднання високого і низького. Унаслідок цього запорожці-троянці постають як привабливий колективний герой, що викликає у читача симпатію, захоплення і навіть заздрість. Риси, які раніше трактувалися як негативні, переосмислюються як прояви індивідуалізму, волелюбства, життєвої сили, хоробрості та оптимізму (Павлишин, 1994, с. 163).

У статті «Мистець чи моралізатор? “Сонячна машина” Володимира Винниченка» М. Павлишин переглядає традиційні, майже канонізовані оцінки цього роману, якому сам автор надавав особливого значення. Метою дослідження є аналіз співвідношення між морально-ідеологічним переконанням і художньою здатністю твору приносити естетичну насолоду. У риторичному вимірі, за словами науковця, ключове питання зводиться до того, чи досягає Винниченко переконливого балансу між дидактичністю та мистецтвом (Павлишин, 1997б, с. 317).

У «Соняшній машині» особливо виразно підлягають оцінці дві сфери людського буття: економічна, пов'язана з працею, та сфера міжособистісних, зокрема сексуальних, взаємин. М. Павлишин визнає роман захопливим і добре написаним, проте вважає його недостатньо глибоким, послідовним і концептуально складним для того, щоб автор у ньому поставав переконливим моральним авторитетом. На переконання дослідника, твір, який претендує на нормативне бачення ідеального суспільства, потребує чітко окресленої позиції автора як носія морального

знання. Відсутність такого авторитету, на думку критика, зумовлює естетичну неповноцінність роману.

У коло зацікавлень Марка Павлишина входили також твори, що в умовах радянської дійсності набували особливого суспільного резонансу й перебували під ідеологічним контролем. Аналізуючи такі тексти, дослідник змушений був урахувати цензурні обмеження та водночас писати так, щоб не нашкодити авторам, які жили й творили в СРСР.

Показовим прикладом такої критичної стратегії є стаття М. Павлишина, присвячена романам «Собор» Олеся Гончара та «Орлова Балка» Миколи Руденка, які розглядаються з екологічного погляду. Екологічність інтерпретується у широкому сенсі — як сукупність умов, необхідних для вільного й гармонійного розвитку особистості та спільноти, з урахуванням духовних, моральних і філософських аспектів. Такий підхід дозволяє зосередитися на тих елементах текстів, що мають довготривале значення поза межами конкретної історичної ситуації, і тим самим закріпити їхнє місце в літературному процесі.

На думку М. Павлишина, ці твори прагнуть, по-перше, сприяти глибоким змінам у культурному й екологічному світогляді читача, а по-друге — пояснити обережність, з якою автори пропонують такі трансформації. Роман Олеся Гончара, за його переконанням, став найпомітнішим публічним свідченням усвідомлення загрози для української культурної спадщини. Собор у творі символізує історичну безперервність народу, його гідність, рішучість та естетичне чуття, а водночас слугує моральним критерієм: ставлення персонажів до збереження святини розмежовує духовно цілісних і морально спустошених. Традиція, що поєднує минуле й сучасне, надає сенсу повсякденним людським переживанням, а сам собор постає як символ свободи, пов'язаної з міфологізованим козацьким минулим, ідеалами волі, автономії, життєвої енергії та активного захисту національних інтересів (Павлишин, 1997а, с. 48).

Австралійський дослідник визнає, що Олесь Гончар демонструє значну художню майстерність у змалюванні проблемної ситуації. Моральну оцінку дій молодого архітектора Володимира Лободи, зауважує науковець, Гончар переносить на ширший план екологічного й культурного руйнування, трактуючи їх не лише як загрози чи втрати, а як провини перед майбутніми поколіннями та перед цілісним організмом буття, що охоплює і людину, і природу.

Отже, як підкреслює Марко Павлишин, у романі «Собор» артикульовано думку про те, що знищення будь-якого витвору людського духу — а тим більше мови чи культури загалом — є для людства не менш трагічним, ніж руйнація природного довкілля.

Роман Миколи Руденка «Орлова Балка», за оцінкою дослідника, вирізняється значно меншою ідеологічною обережністю порівняно із романом «Собор». М. Павлишин зазначає, що екологічна проблематика в цьому творі реалізується інакше: не через нагромодження образів забруднення природного й культурного середовища, а, по-перше, через складну систему символів і, по-друге, через прагнення митця й мислителя осмислити власне місце людини у світі природи та людської спільноти.

У статті «“Собор” Олеся Гончара та “Орлова Балка” Миколи Руденка: навколишнє середовище як тема й аргумент» Марко Павлишин доходить висновку, що Руденко принципово виходить за межі ідеологічно дозволеного. Якщо соціальні й природні проблеми, які хвилюють Гончара, перебувають у центрі його уваги, то для Руденка вони не є першочерговими. Метою автора «Орлової Балки» є доведення того, що саме пантеїзм, а не марксизм, надає адекватні аналітичні інструменти для осягнення реальності. Деградація середовища в романі постає радше як факт, що потребує теоретичного осмислення в межах загальної філософської концепції, ніж як окрема тема літературного дослідження, попри її безпосередній зв'язок із фундаментальними аспектами людського буття.

Аналізуючи складні й неоднозначні тексти, Марко Павлишин завжди прагне максимально виявити їхній позитивний інтерпретаційний потенціал. Коментуючи роман Павла Загребельного «Я, Богдан», у якому автор намагався створити переконливу версію офіційного радянського міту про Богдана Хмельницького як «архітектора возз'єднання», дослідник водночас показує, як художній талант і національне чуття письменника виводять його за межі заданої ідеологічної схеми. Об'єктивна логіка тексту, на думку Павлишина, часто перевищує або навіть суперечить авторським ідеологічним зобов'язанням.

У результаті аналізу роману П. Загребельного М. Павлишин доходить кількох принципових висновків: стиль твору відтворює специфіку мислення самого Хмельницького; його провідним мотивом є парадоксальне поєднання сили й слабкості; справжнім суб'єктом історії виступає не гетьман, а народ; сам же Хмельницький постає радше знаряддям історичного процесу, ніж його творцем. Водночас образ гетьмана відповідає вимогам офіційної міфології та водночас подає психологічно переконливий портрет видатної особистості з масштабним мисленням, харизмою, інтелектом і дипломатичним хистом — людини, здатної глибоко відчувати настрої й прагнення спільноти (Павлишин, 1985, с. 35).

Проблемам постколоніальності в українській літературі та творчості Юрія Андруховича присвячено статтю Марка Павлишина «Що перетворюється в “Рекреація” Юрія Андруховича?». Дослідник виходить із

того, що «Рекреації» є не лише літературною провокацією, а й важливим пізнавальним зрушенням, яке засвідчує завершення парадигми національної культури як засобу боротьби за виживання та перехід до моделі культури як природного відображення різноманітності сучасного життя (Павлишин, 1997в, с. 242).

Постмодерний роман Ю. Андруховича М. Павлишин кваліфікує як постколоніальний з кількох причин: по-перше, він переосмислює й трансформує традиційні антиколоніальні мотиви української культурної спадщини; по-друге, критикує радянський колоніалізм, водночас демонструючи неможливість повного звільнення від колоніальних практик; по-третє, створює новий культурний простір не у формі чергового міту, а як поле вільного поєднання традиції та сучасності. Символом такого простору в «Рекреаціях» постають чортопільська Площа Ринок і карнавальне «Свято Воскресаючого Духу».

Навколо ідеї карнавалу, за спостереженням критика, вибудовано два ключові компоненти оповідної структури твору. По-перше, відбувається поступове конструювання, а згодом руйнування межі між «реальним» і карнавальним світом: початок повісті занурює читача в знайому радянську дійсність, тоді як Чортопіль постає як простір переходу, що прориває цю межу. По-друге, виникає напруження між індивідуальними світами персонажів, підпорядкованими логіці причинності, історії та обов'язку, і карнавальною спільнотою, де панує теперішність і спонтанні зв'язки, народжені випадковими зустрічами.

Загальна композиція роману, на думку М. Павлишина, водночас і утверджує, і проблематизує ідею відродження, тоді як окремі сюжетні лінії – приватні історії персонажів – слугують інструментом переоцінення та часто пародійного переосмислення усталених мітів. Зокрема, сюжет Мартофляка й Марти реалізує механізми «карнавального коронування» та «декоронування» Великого Поета. У приземленому образі Поета та в колективному портреті митців, що постає у «Рекреаціях», дослідник убачає спробу переосмислення ролі та функцій літератури в українському культурному житті.

Автор статті зауважує, що сюжетні лінії Гриця Штундери та Юрка Немирича побудовані за принципом паралелізму. Обидва персонажі-поети здійснюють нічні подорожі в минуле. Гриць знаходить дорогу до місця, де колись існувало батьківське село, а також до лісу, в якому були поховані жертви радянських репресій і де нині зводять розважальний комплекс. На переконання М. Павлишина, в цьому епізоді відкрито засуджуються не лише самі злочини та насильство, а й подальші намагання стерти пам'ять про них. Юрко Немирич, своєю чергою, звертається не до радянського минулого, а до австро-угорського, яке в повісті набуває рис фантасмагорії.

Таким чином, підкреслює дослідник, паралельні сюжетні лінії Штундери й Немирича формують своєрідний коментар до історії Західної України: жахи притаманні не лише недавньому минулому, а й більш віддаленій історичній добі. Як зазначає М. Павлишин, включення в «Рекреації» цих некарнавальних епізодів акцентує постколоніальну істину про неможливість втечі від минулого та про те, що травми, завдані колоніалізмом, загоюються повільно й залишають по собі незникні сліди (Павлишин, 1997в, с. 244).

Критик вважає, що й інші сюжетні лінії набувають сенсу в межах загальної композиції твору, де індивідуальне тяжіє до колективного, карнавального виміру. Так, образ Хомського – українського поета з ближчої діаспори – демонструє ураження «хворобами» колоніальних центрів, зокрема потягом до влади. Натомість сюжет, пов'язаний із членом Оргкомітету Свята, може прочитуватися як алегорія того, як крайня дисциплінованість породжує психологічну компенсацію у вигляді радикальної опозиційності.

Безпосереднє сприйняття «Рекреацій» як твору карнавалізованої літератури, зазначає автор статті, формується завдяки змалюванню самого Свята та використанню відповідних стилістичних засобів – зокрема опису ходи перевдягнених учасників і розлогого переліку персонажів процесії. За словами М. Павлишина, у карнавальній ході постає образ нової постколоніальної спільноти в просторово-часових вимірах. Уявний світ Воскресаючого Духу відмовляється від контексту радянської імперії та звертається до інших культурних горизонтів, які стають джерелом оновленої енергії. Над цією концепцією, наголошує дослідник, домінує ідея вертепу – питомо українського карнавального жанру, пов'язаного передусім з бароковою добою, останнім етапом перед маргіналізацією української культурної самобутності під тиском імперського впливу (Павлишин, 1997в, с. 246).

У міжтекстуальних зв'язках із російською літературною традицією критик убачає водночас і форму спротиву імперії, і визнання складності виходу з культурного середовища, яке нею було сформоване. Імперський авторитет, зауважує Павлишин, поширюється навіть на спроби постколоніального осмислення постколоніального тексту. Підтвердженням цього є теза про те, що в межах колонізованої структури неминуче доводиться користуватися знаками, залишеними колонізатором (Павлишин, 1997в, с. 248). На думку Марка Павлишина, роман Ю. Андруховича «Рекреації» переконливо засвідчує, що українська література є надзвичайно багатим ресурсом, здатним жити вільну, привабливу творчість, не обтяжену диктатом «високих» культурних завдань.

6. Висновки

Рецептивна естетика є одним із ключових напрямів сучасної гуманітаристики, що докорінно змінив парадигму літературознавчого аналізу, змістивши фокус із постаті деміурга-автора на активну роль читача. У контексті дослідження наукової спадщини Марка Павлишина можна зробити такі узагальнення:

- М. Павлишин майстерно адаптував інструментарій західної рецептивної естетики (Г. Р. Яусса, В. Ізера) та теорії риторики до специфіки українського літературного канону. Його підхід базується на розумінні тексту не як статичного об'єкта, а як динамічного простору взаємодії, де сенси народжуються в момент зустрічі з «горизонтом очікувань» реципієнта.
- Дослідник розглядає літературний твір як «риторичну ситуацію». На прикладі «Енеїди» І. Котляревського Павлишин довів, що текст функціонує як засіб переконання, що формує нову національну ідентичність через мовну гру та переосмислення міфів, апелюючи до конкретного соціокультурного профілю читача своєї епохи.
- Аналізуючи твори радянського періоду (О. Гончара, М. Руденка, П. Загребельного), Павлишин виявляє «екологію культури» та приховані стратегії спротиву. Він демонструє, як художня логіка тексту та читачка рецепція здатні долати вузькі межі авторських ідеологічних зобов'язань, актуалізуючи вічні гуманістичні та національні смисли.
- У рецепції сучасної літератури (зокрема «Рекреацій» Ю. Андруховича) науковець фіксує перехід від культури як «засобу виживання» до культури як «гри та карнавалу». Використання концепції карнавалізації дозволяє Павлишину інтерпретувати деконструкцію старих міфів як необхідний етап зцілення від колоніальних травм.

Інтерпретації Марка Павлишина засвідчують, що українська література є відкритим і надзвичайно багатим ресурсом. Застосування рецептивної естетики дозволяє вийти за межі традиційного описового літературознавства, пропонуючи натомість багаторівневий аналіз, де читач стає повноправним співтворцем національного культурного нарративу.

Література

1. Галич Олександр 2003. Літературознавство на рубежі тисячоліть: напрями, школи, течії. *Українська мова та література* 34: с. 3–8.
2. Дзюба Іван 1997. Марко Павлишин: кризь «постмодерністські окуляри» і без них... В: Павлишин Марко ред. *Канон та іконостас*. Київ: Видавництво «Час», с. 5–26.

3. Ізер, Вольфганг 2001. Процес читання: феноменологічне наближення. В: Зубрицька Марія ред. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів: Літопис, с. 349–366.
4. Павлишин Марко 1984. «Лічу в неволі дні і ночі» Тараса Шевченка. Реторичні аспекти літературного твору. *Сучасність* 3: с. 55–66.
5. Павлишин Марко 1985. «Я, Богдан (сповідь у славі)» Павла Загребельного. *Сучасність* 9: с. 27–35.
6. Павлишин Марко 1994. Риторика і політика в «Енеїді» Котляревського. *Сучасність* 4: с. 159–168.
7. Павлишин Марко 1997а. «Собор» Олеся Гончара та «Орлова Балка» Миколи Руденка: навколишнє середовище як тема й аргумент. В: Павлишин Марко ред. *Канон та іконостас.* Київ: Видавництво «Час», с. 44–61.
8. Павлишин Марко 1997б. Мистець чи моралізатор? «Сонячна машина» Володимира Винниченка. В: Павлишин Марко ред. *Канон та іконостас.* Київ: Видавництво «Час», с. 316–330.
9. Павлишин Марко 1997в. Що перетворюється в «Рекреаціях» Юрія Андруховича? В: Павлишин Марко ред. *Канон та іконостас.* Київ: Видавництво «Час», с. 237–254.
10. Фізер Іван 2002. Школа рецептивної естетики. В: Зубрицька Марія ред. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів: Літопис, с. 347–367.
11. Яусс, Ганс Роберт 2002. Естетичний досвід і літературна герменевтика. В: Зубрицька Марія ред. *Слово. Знак. Дискурс. Антологія світової літературно-критичної думки ХХ ст.* Львів: Літопис, с. 368–405.

References

1. Halych, Oleksandr 2003. Literaturoznavstvo na rubezhi tysiacholit: napriamy, shkoly, techii [Literary Studies at the Turn of the Millennium: Trends, Schools, Currents]. *Ukrainska mova ta literatura* 34: s. 3–8. (In Ukrainian)
2. Dziuba, Ivan 1997. Marko Pavlyshyn: kriz «postmodernistski okuliary» i bez nykh... [Marko Pavlyshyn: Through “Postmodernist Glasses” and Without Them...] In: Pavlyshyn, Marko ed. *Kanon ta ikonostas.* Kyiv: Vydavnytstvo «Chas», s. 5–26. (In Ukrainian)
3. Izer, Volfgang 2001. Protses chytannia: fenomenolohichne nablyzhennia [The Reading Process: A Phenomenological Approach]. In: Zubrytska, Mariia ed. *Slovo. Znak. Dyskurs. Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* Lviv: Litopys, s. 349–366. (In Ukrainian)
4. Pavlyshyn, Marko 1984. «Lichu v nevoli dni i nochi» Tarasa Shevchenka. Retorychni aspekty literaturnoho tvoruu [“I Count the Days and Nights in Captivity” by Taras Shevchenko. Rhetorical Aspects of a Literary Work]. *Suchasnist* 3: s. 55–66. (In Ukrainian)
5. Pavlyshyn, Marko 1985. «Ya, Bohdan (spovid u slavi)» Pavla Zahrebelnoho [“I, Bohdan (A Confession in Glory)” by Pavlo Zahrebelnyi]. *Suchasnist* 9: s. 27–35. (In Ukrainian)

6. Pavlyshyn, Marko 1994. Rytoryka i polityka v «Eneidi» Kotliarevskoho [Rhetoric and Politics in Kotliarevsky's "Eneida"]. *Suchasnist* 4: s. 159–168. (In Ukrainian)
7. Pavlyshyn, Marko 1997a. «Sobor» Olesia Honchara ta «Orlova Balka» Mykoly Rudenka: navkolyshnie seredovyshe yak tema y arhument [Oles Honchar's "The Cathedral" and Mykola Rudenko's "Orlova Balka": The Environment as Theme and Argument]. In: Pavlyshyn, Marko ed. *Kanon ta ikonostas*. Kyiv: Vydavnytstvo «Chas», s. 44–61. (In Ukrainian)
8. Pavlyshyn, Marko 1997b. Mystets chy moralizator? «Soniachna mashyna» Volodymyra Vynnychenka [Artist or Moralizer? Volodymyr Vynnychenko's "The Solar Machine"]. In: Pavlyshyn, Marko ed. *Kanon ta ikonostas*. Kyiv: Vydavnytstvo «Chas», s. 316–330. (In Ukrainian)
9. Pavlyshyn, Marko 1997c. Shcho peretvoriuietsia v «Rekreatsiiakh» Yurii Andrukhovycha? [What Is Transformed in Yurii Andrukhovich's "Recreations"?]. In: Pavlyshyn, Marko ed. *Kanon ta ikonostas*. Kyiv: Vydavnytstvo «Chas», s. 237–254. (In Ukrainian)
10. Fizer, Ivan 2002. Shkola retseptyvnoi estetyky [The School of Reception Aesthetics]. In: Zubrytska, Mariia ed. *Slovo. Znak. Dyskurs. Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* Lviv: Litopys, s. 347–367. (In Ukrainian)
11. Jauss, Hans Robert 2002. Estetychnyi dosvid i literaturna hermenevtyka [Aesthetic Experience and Literary Hermeneutics]. In: Zubrytska, Mariia ed. *Slovo. Znak. Dyskurs. Antolohiia svitovoi literaturno-krytychnoi dumky XX st.* Lviv: Litopys, s. 368–405. (In Ukrainian)

Українська література в контексті рецептивної естетики: інтерпретації Марка Павлишина

Чобанюк Марія, кандидат філологічних наук. Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка, кафедра практики англійської мови і методики її навчання, доцент. mariya_chobanyuk@ukr.net, ORCID: 0000-0002-6047-4852.

У статті розглядається осмислення української літератури в контексті рецептивної естетики крізь призму наукових інтерпретацій Марка Павлишина. Дослідження ґрунтується на засадах рецептивної естетики, які висувають на перший план постать читача та динаміку його сприйняття у часі. Ключовим аспектом є те, що художній твір розглядається не як ізольований об'єкт, а як структура, функціонально орієнтована на адресата. У класичній тріаді «автор – твір – читач» акцент зміщується саме на аналіз читацького досвіду, інтерпретацій та оцінок.

Аналізуються ключові підходи Марка Павлишина до інтерпретації українського літературного процесу, зокрема його увага до проблеми читацького горизонту очікувань, культурного контексту та діалогу між національною традицією й західноєвропейськими теоретичними моделями. Особливу увагу приділено тому, як дослідник поєднує рецептивно-естетичні концепти з аналізом конкретних художніх текстів І. Котляревського, О. Гончара, Ю. Андруховича, П. Загребельного та М. Руденка, демонструючи відкритість української літератури до множинності

прочитань. Підкреслюється, що інтерпретації Марка Павлишина сприяють переосмисленню канонічних творів і літературних явищ, висвітлюючи їх у світлі змінних культурних і соціальних умов сприйняття. У статті також окреслюється значення рецептивної естетики для сучасного літературознавства як інструменту подолання статичних, нормативних підходів до аналізу тексту.

Зроблено висновок, що науковий доробок Марка Павлишина є важливим внеском у розвиток українського літературознавства, оскільки він розширює методологічні межі аналізу художньої літератури та утворює ідею активної ролі читача у формуванні смислів літературного твору.

Ключові слова: *Марко Павлишин, рецептивна естетика, автор, текст, реципієнт.*

Ukrainian literature in the context of reception aesthetics: Marko Pavlyshyn's interpretations

Mariya Chobanyuk, candidate of philological sciences. Drohobych State Pedagogical University of Ivan Franko, Department of English Language Practice and Methods of Its Teaching, associate professor. mariya_chobanyuk@ukr.net, ORCID: 0000-0002-6047-4852.

The article examines the understanding of Ukrainian literature in the context of reception aesthetics through the prism of Marko Pavlyshyn's scholarly interpretations. The study is based on the principles of reception aesthetics, which foreground the figure of the reader and the dynamics of his or her perception over time. A key aspect is that the literary work is regarded not as an isolated object, but as a structure functionally oriented toward the addressee. In the classical triad of "author – work – reader," the emphasis shifts specifically to the analysis of readers' experience, interpretations, and evaluations.

The article analyses Marko Pavlyshyn's key approaches to the interpretation of the Ukrainian literary process, in particular his attention to the reader's horizon of expectations, cultural context, and the dialogue between national tradition and Western European theoretical models. Special attention is paid to how the scholar combines concepts of reception aesthetics with the analysis of specific literary texts by I. Kotliarevsky, O. Honchar, Yu. Andrukhovych, P. Zahrebelnyi, and M. Rudenko, demonstrating the openness of Ukrainian literature to a multiplicity of readings. It is emphasised that Marko Pavlyshyn's interpretations contribute to the rethinking of canonical works and literary phenomena, illuminating them in the light of changing cultural and social conditions of reception. The article also outlines the significance of reception aesthetics for contemporary literary studies as a tool for overcoming static, normative approaches to textual analysis.

It is concluded that Marko Pavlyshyn's scholarly work represents an important contribution to the development of Ukrainian literary studies, as it broadens the methodological boundaries of literary analysis and affirms the idea of the reader's active role in the formation of the meanings of a literary work.

Keywords: *Marko Pavlyshyn, reception aesthetics, author, text, recipient.*

Az ukrán irodalom a recepcióesztétika kontextusában:**Marko Pavlyshyn értelmezései**

Chobanyuk Mária, filológiai tudományok kandidátusa. Drohobicsi Ivan Franko Állami Pedagógiai Egyetem, Angol Nyelvgyakorlati és Módszertani Tanszék, docens. mariya_chobanyuk@ukr.net, ORCID: 0000-0002-6047-4852.

A tanulmány az ukrán irodalom értelmezését vizsgálja a recepcióesztétika kontextusában, Marko Pavlyshyn tudományos interpretációinak tükrében. A kutatás a recepcióesztétika alapelveire épül, amelyek előtérbe helyezik az olvasó alakját, valamint befogadásának időbeli dinamikáját. Kulcsfontosságú szempont, hogy az irodalmi mű nem elszigetelt objektumként, hanem a befogadó felé funkcionálisan orientált struktúraként jelenik meg. A klasszikus „szerző – mű – olvasó” hármásban a hangsúly kifejezetten az olvasói tapasztalat, az értelmezések és az értékelések elemzésére helyeződik át.

A tanulmány Marko Pavlyshynnak az ukrán irodalmi folyamat értelmezésére vonatkozó főbb megközelítéseit elemzi, különös tekintettel az olvasói elvárások horizontjára, a kulturális kontextusra, valamint a nemzeti hagyomány és a nyugat-európai elméleti modellek közötti párbeszédre. Külön figyelmet kap az, ahogyan a kutató a recepcióesztétika fogalmait konkrét irodalmi szövegek – I. Kotljarevszkij, O. Honcsar, Ju. Andruhovics, P. Zahrebelnij és M. Rudenko művei – elemzésével kapcsolja össze, bemutatva az ukrán irodalom nyitottságát a többszörös olvasatok iránt. A tanulmány hangsúlyozza, hogy Marko Pavlyshyn értelmezései hozzájárulnak a kanonikus művek és irodalmi jelenségek újragondolásához, megvilágítva azokat a befogadás változó kulturális és társadalmi feltételeinek fényében. A cikk emellett körvonalazza a recepcióesztétika jelentőségét a kortárs irodalomtudomány számára, mint a statikus, normatív szövegelemzési megközelítések meghaladásának eszközét.

A tanulmány arra a következtetésre jut, hogy Marko Pavlyshyn tudományos munkássága fontos hozzájárulást jelent az ukrán irodalomtudomány fejlődéséhez, mivel kitágítja az irodalmi elemzés módszertani határait, és megerősíti az olvasó aktív szerepének gondolatát az irodalmi mű jelentéseinek létrehozásában.

Kulcsszavak: *Marko Pavlyshyn, recepcióesztétika, szerző, szöveg, befogadó.*